

Aksâm-ı Seb‘a

Arapça’da kelimeler, az sayıda edat ve kısa kelime hariç, en az üç harften oluşur. Arap gramerinde bunlara **sülâsî mücerred (üç harfli kök)** kelime denir. Kelime kökünde bulunan harflere **aslî harfler** denir.

Genel kural olarak, bazı harfler ilave edilerek bir kök kelimedenden türetilen yeni kelimelerde kökteki aslî harfler değişmez.

Arap gramerinde kelimeler üçüzlü kökünde bulunan **aslî harflerin niteliğine göre** iki gruba ayrılır:

- 1 – **Sahih** kelimeler (sağlam kelimeler)
- 2 – **Mu’tell** kelimeler (hastalıklı kelimeler)

A - Sahih kelimeler: Asli harfleri arasında illet harfi bulunmayan üçüzlü kök kelimelerdir. Kendi içinde üç çeşittir:

1- Sâlim kelime: Üçüzlü kökünde aynı harften iki tane; hemze ve illet harfi bulunmaz. **شكل - ظلم - علم**

2-Mehmûz kelime: Üçüzlü kökündeki harflerden birisi hemze olan kelime. **أمل بءر بدأ**

3-Muzâ‘af kelime: Üçüzlü kökündeki harflerden ikincisi ve üçüncüsü aynı olan kelimedir. **مد**

– medd

hiss حس

-hakk حق

B - Mu'tell kelimeler: Üçüzlü kökünde illet harfleri (ا - و - ی) bulunan kelimeler olup bunlar da kendi içinde dört çeşittir:

1-**Misâl kelime:** Üçüzlü kökteki ilk harf vav (و) veya ye (ی) olan kelime. وكل - يمن - وصل

2-**Ecvef kelime:** Üçüzlü kökündeki ikinci (ortadaki) harfi illetli olan kelime. طال - سير - ميل - قول

3-**Nâkıs kelime:** Üçüzlü kökündeki üçüncü (son) harfi illetli olan kelime. عفو - كفى - دعا - رضا

4-**Lefif kelime:** Üçüzlü kökündeki herhangi iki harfi illetli olan kelime. حی - روا - ریا - وفا

Arapça gramerde **aksâm-ı seb'a (yedi kısım)** adıyla anılan bu konuyla ilgili ders kitabınızda yer alan aşağıdaki anlatıyı ve her kelime grubu için verilen örnekleri inceleyelim.

Asli harflerinin niteliklerine göre kelimelerin **sahih** ve **mu'teli** olmak üzere iki gruba ayrıldığını ifade etmiştik.

Sahih kelimeler üç kısımdır: sâlim, mehmûz, muzâaf.

Mu'teli kelimeler dört kısımdır: misâl, ecvef, nâkis, lefif.

Böylece Arapça kelimeler asli harflerinin niteliğine göre yedi kısma ayrılmış olur ki buna **aksâm-ı seb'a** (yedi kısım) denir. Aşağıda bu kelimelerin yapılarını örnekleriyle göreceğiz:

1) Sâlim سالم: Asli harflerinden biri elif, vav, ye, hemze olmayan veya içinde aynı cinsten iki harf bulunmayan kelimelere *sâlim* denir:

ضرب	darb "vurma, vuruş"	كرم	kerem "cömertlik"	لطف	lutf "lütuf"
صبر	sabr "sabır"	نظر	nazar "bakış"	شكل	şekl "şekil"

2) Mehmûz مهموز: Asli harflerinden biri hemze olan kelimelere *mehmûz* denir. Hemze birinci, ikinci veya üçüncü aslî harf olabilir:

أمر	emr "iş, buyruk"	أكل	ekl "yeme"	أدب	edeb "edep"
بئر	bi'r "kuyu"	شأن	şe'n "iş, oluş"	داب	de'b "âdet"
جزء	cûz "parça"	صرء	sar' "feryat etme"	بدء	bed' "başlama"

3) Muzâaf مضاعف: Asli harflerinin ikincisi ve üçüncüsü aynı olan kelimelere *muzâaf* denir.

عدد	aded	قرار	karar	سرور	sûrûr	رد	redd	طب	tubb
-----	------	------	-------	------	-------	----	------	----	------

4) Misâl مثال: Asli harflerinden ilki vav veya ye olan kelimelere *misâl* denir:

وعظ	va'z "nasihat"	وقوع	vukû' "olma, oluş"	وهم	vehm "vehim"
-----	----------------	------	--------------------	-----	--------------

يسر	yüsr "kolaylık"	يمن	yümn "bereket"	يقين	yakîn "şüphesiz bilmek"
-----	-----------------	-----	----------------	------	-------------------------

5) Ecvef اجوف: Aslî ikinci harfi vav veya ye olan kelimelere *ecvef* denir.

قول	kavl "söz"	سوق	sevk	نور	nûr	ميل	meyl	بيع	bey' "satmak"
-----	------------	-----	------	-----	-----	-----	------	-----	---------------

6) Nâkıs ناقص: Aslî harflerinden üçüncüsü illet harflerinden biri olan kelimelere *nâkıs* denir:

عفو	afv "af"	سهو	sehv "yanılma"	شقاوت	şakavet "eşkiyalık"
سعى	sa'y "çalışma"	نهي	nehv "yasaklama"	شكايت	şikâyet

7) Lefif لفيف: Aslî harflerinden herhangi ikisi illet harfi olan kelimelere *lefif* denir:

ولاية	velâyet "veli olma"	وفا	vefâ "sözünde durma"	وقايه	vikâye "koruma"
رواية	rivâyet	ريا	riyâ	طي	tayy "çıkarma"

Kelimelerin harflerinin özelliklerine göre ayrıldığı yedi kısmı örnekleriyle gördük. Bilhassa illetli kelimelerde (yani misâl, ecvef, nâkıs, lefif olarak isimlendirilen kelimelerde) yeni kelime yapımı sürecinde illet harflerinin değişime uğradığını, düştüğünü söylemiştik. Böylece yapısı değişen kelimelerin vezinlerini bulmak, anlamlarını, ait oldukları kelime ailesini tespit etmek ancak aksâm-ı seb'ânın bilinmesiyle mümkün olur. Dil bilgisinde illet harflerinin kelime türetimi sürecinde çeşitli değişikliklere uğramasına *'lâl* denilir. Sonraki derslerde Arapça kelime yapımını gösterirken illet harflerindeki değişikliklerden önemli olanlarını "*'lâl*" başlığıyla özel bölümlerde göstereceğiz.

Tablo: Aksâm-ı Seb'a'ya Göre Örnek Kelimeler

MU'TELL KELİMELEER				SAHİH KELİMELEER		
Lefif	Nâkıs	Ecvef	Misâl	Muzâ'af	Mehmûz	Sâlim
وفا	رضا	قول	وجد	مد	أمر	حمل
vefâ	rızâ	kavl	vecd	medd	emr	haml
دوا	دعا	سوق	وهم	حس	سأل	دخل
devâ	du'â	sevk	vehm	hiss	Se'l	dahl
روا	محو	ميل	وصل	ظن	قرأ	شكر
revâ	mahv	meyl	vasl	zann	kara'e	şükr
ودا	نهى	سير	وضع	حص	أمل	ذكر
vedâ	nehy	seyr	vaz'	hass	emel	zıkr
ريا	رمى	دور	يسر	شك	أهل	كفر
riyâ	remâ	devr	yesr	şekk	ehl	küfr
ولى	كفى	جور	يمن	حب	بدأ	جمع
velî	kefâ	cevr	yümn	hubb	Bede'	cem'

Alıştırma:

Aşağıdaki kelimeler Aksam-ı seb'a'ya göre hangi gruba girer:

ضبط – zabt - sâlim

احد – ehad - mehmuz

حر – hürr - muzaaf

خوف – havf - ecvef

خفى – hafâ/hafî - nâkıs

ادا – edâ - nâkıs

ادب – edeb – mehmuz

دين – deyn - ecvef

قيد – kayd - ecvef

اذن – izin/üzn - mehmuz

اس – üss - muzaaf

سمى – semâ - nâkıs

بيع - bey‘ - ecvef

شفا – şifâ - nâkıs

بقا – bekâ - nâkıs

عون – avn - ecvef

وسع - vüs‘ - misâl

رد – redd - muzaaf

ثلث – sülüs - sâlim

جلا – cilâ - nâkıs

حول – havl - ecvef

ورا – verâ - lefif

يأس – ye’s - mehmuz

يوم – yevm - lefif

Pekiştirme Ödevi: Ders kitabınızın ikinci cildinde sayfa 23'teki alıştırmaları yapınız.

Aşağıdaki türemiş kelimelerde hangi harfler zâid olabilir ?

جراح – cerrâh - salim

جریده – cerîde - salim

صحت – sıhhat - muzaaf

تحريك – tahrîk - salim

تشكر – teşekkür - salim